

Türkiye’de İdari Reform ve Dış Teknik Yardımlar: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması İncelemesi

Nursel KÖKSAL GÜLCÜ*
Hilal KARAVAR**

Öz: II. Dünya Savaşı sonrasında yeni bir dünya düzeni inşasına yönelik uluslararası iş birliği çalışmaları gelişirken, azgelişmiş ülkelerin modernizasyonuna yönelik idari reform programları da büyük önem kazanmıştır. Bu doğrultuda, Birleşmiş Milletler bünyesinde, gelişmekte olan ülkelerin acil teknik yardım ihtiyaçlarına yanıt vermek üzere 1946’da Düzenli Teknik İşbirliği Programı oluşturulmuştur. Türkiye, 1952’de TODAİE’nin kuruluşuyla Azgelişmiş Memleketlere Teknik Yardım Programı’ndan yararlanmaya başlamakla beraber, teknik yardımların kapsamı DPT’nin kurulması ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’yla birlikte genişlemiştir. Türkiye idari reformların yapılmasında uzman-danışman desteği, personel eğitimi, teçhizat gibi konularda teknoloji ve yetişmiş personel eksikliğinden dolayı dış teknik yardımlara ihtiyaç duymuştur. Bu çerçevede, 15 Eylül 1964 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti arasında Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Türkiye 1964 yılının sonundan 1970 yılının sonuna kadar Almanya’dan talep ettiği teknik yardımları ve teknik uzmanları Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması’na atfen yapmıştır. Bu çalışmada, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında gerçekleştirilen kamu yönetimi alanındaki kalkınma ve modernizasyon çalışmalarında ihtiyaç duyulan teknik yardımlar; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi’nde yer alan Dışişleri Bakanlığına ait diplomatik belgelere dayanılarak incelenmiştir. Makalenin tezi, idari reformların bir politika transferi olduğudur.

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği Programı, 0000-0002-4488-0252

** Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı, ORCID ID: 0000-0002-3976-2649

Makale Geliş Tarihi: 10.01.2024

Makale Kabul Tarihi: 02.04.2024

Anahtar Kelimeler: İdari reform, düzenli teknik iş birliği anlaşması, kalkınma planı, teknik yardım, politika transferi.

Administrative Reform and Foreign Technical Assistance in Türkiye: An Analysis of the Turkish-German Technical Cooperation Agreement during the First Five-Year Development Plan Period

Abstract: *As international cooperation efforts to build a new world order developed after World War II, administrative reform programs for the modernization of underdeveloped countries gained great importance. Accordingly, the United Nations established the Regular Technical Cooperation Program in 1946 to respond to the urgent technical assistance needs of developing countries. Although Turkey started to benefit from the Technical Assistance to Underdeveloped Countries Program with the establishment of TODAİE in 1952, the scope of technical assistance expanded with the establishment of SPO and the First Five-Year Development Plan. Turkey needed foreign technical assistance due to the lack of technology and trained personnel in areas such as expert-consultant support in administrative reforms, personnel training and equipment. In this framework, the Turkish-German Technical Cooperation Agreement was signed between the Republic of Turkey and the Federal Republic of Germany on September 15, 1964. From the end of 1964 to the end of 1970, Turkey provided the technical assistance and technical experts it requested from Germany with reference to the Turkish-German Technical Cooperation Agreement. In this study, the technical assistance needed for the development and modernization efforts in the field of public administration within the scope of the First Five-Year Development Plan is examined based on the diplomatic documents of the Ministry of Foreign Affairs in the Republican Archives of the Presidency of the Republic of Turkey State Archives Directorate. The thesis of the article is that administrative reform is a policy transfer.*

Keywords: *Administrative reform, regular technical cooperation agreement, development plan, technical assistance, policy transfer.*

Giriş

II. Dünya Savaşı sonrasında, bir yandan yeni bir dünya düzeni kurulurken, bir yandan da Batılı ülkeler bloku ile Sosyalist ülkeler bloku arasında Soğuk Savaş başlamıştır. Soğuk Savaş'ta her iki taraf da kendi nüfuz alanlarını koruma ve genişletme çabasına girerken, yenisünya düzeninin inşasına yönelik olarak Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi uluslararası iş birliği kuruluşları¹ oluşturulmuştur. Soğuk Savaş'ta Batı bloğuna katılan Türkiye de, BM, IMF, WB ve NATO gibi uluslararası kuruluşlara üye olarak ve uluslararası anlaşma ve sözleşmelere katılarak, yenisünya düzenine uyum çabasına girmiştir. Türkiye'nin girdiği bu rota değişikliği, ekonomik, siyasi, idari, hukuki, kültürel

¹ Bu uluslararası kuruluşlar aynı zamanda politika transferinin güçlü araçlarındandır ve bu organizasyonlar, dünya çapında, alt-ulusal birimler arasında politika aktarımı için önemli platformlar oluşturmuşlardır (Stone vd, 2020: 7-8)

vb. alanlarda çeşitli yeni düzenlemeler yapılmasını gerekli kılmıştır.

Bu dönemde dünya ekonomisi yeniden yapılandırılmaya başlanırken, özellikle 1950’li yıllar itibariyle dünya ekonomisinde yeni bir uluslararası iş bölümü gelişmiştir. Bu doğrultuda, gelişmiş ülkelerin sanayi şirketleri azgelişmiş ülkelerdeki yerli ticaret sermayesiyle ortak yatırımlar yapmaya başlamıştır. Böylece, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu orta gelişmişlikteki ülkeler grubunda, korumacı politikalar çerçevesinde ithal ikameci sanayileşme stratejisine geçiş yapılarak, daha önceden ithalat yoluyla sağlanan bazı sanayi ürünlerinin ülke içerisinde üretilmesine dayalı bir sanayileşme süreci başlatıldı (Gülalp, 1987: 34-40). Çünkü ekonomik yeniden yapılanma, aslında küreselleşme süreciyle uyumlu serbest piyasanın altyapısal olarak güçlendirilmesi için verimliliğin ve rekabet gücünün artırılmasını zorunlu kılmaktaydı (Ataay, 2015: 24). İthal ikameci sanayileşme stratejisinin uygulanmaya konması ‘ulusal kalkınmacı devlet’ modeline geçişi sağlarken, bu doğrultuda idari reformlar yapılarak devlet bürokrasisinin yeni dönemin ihtiyaçlarına uygun olarak modernizasyonu sağlanmaya çalışıldı. Bu süreçte, uluslararası kuruluşlar azgelişmiş ülkelerde, idari reform ve kalkınma yönetimine geçiş için önemli roller üstlendi (Güler, 1996: 14-15). Bunun sebebi yeni üretim ve ticaret biçimlerinin dünya ekonomisini dönüştürmeye başlamasıdır. Dönüşen ve değişen sisteme entegre olmaya çalışan ulusal politika yapıcıları, kamu politikalarını² uluslararası sisteme göre düzenlemeye çalışarak (Dolowitz ve Marsh, 2000: 6) politika transferi yaptılar. *Politika transferi*, iç politikanın dış etkilerle değişmesi ve farklı ülkelerde politikanın ‘yakınlaşması’ ile ilgili kavramları kapsamaktadır. Politika transferinde bir ülke, bir diğer ülkenin yasalarından ve deneyimlerinden yararlanmaktadır (James ve Lodge, 2003: 182). Bu süreçte politika transferinin çerçevesi içerisinde transferin niçin yapılacağı, kimleri kapsayacağı, neyin transfer edileceği, transferi kısıtlayan unsurlar, transferin nereden yapılacağı ve transferin derecesi (Yay, 2016: 54) gibi kıstaslar bulunmaktadır. Evans ve Davies’e göre (1999: 367-368), politika transferi, aslında bir politika değişikliği modelidir. Bu nedenle, organizasyon içi transferlerin işaret ettiği süreklilik ve değişim ölçümlerinden ziyade değişim süreçlerini tanımlamaya odaklanmak gerekmektedir. Ayrıca bahsi geçen yazarlar, dikkate değer politika transferlerinin büyük çoğunluğunun uluslararası veya ulus ötesi düzeydeki farklı kuruluşlar arasında gerçekleşebileceğini ifade etmektedirler. Nitekim II. Dünya Savaşı sonrası dönemin en önemli özelliklerinden biri, yeni bir dünya düzeninin inşasına yönelik olarak uluslararası kuruluşların oluşturularak uluslararası iş birliği çalışmalarının sistemleştirilmiş olmasıdır (O’Neill vd., 2004: 150-154). Bu dönemin önde gelen uluslararası iş birliği programlarından biri de, BM bünyesinde 1949 yılında yürütülmeye

² Dolowitz ve Marsh makalelerinde (2000: 8), politika transferinde: Aktörler neden politika transferine katılıyor? Politika transfer sürecine dâhil olan kilit aktörler kimlerdir? Ne aktarıyor? Farklı transfer dereceleri nelerdir? sorularına yanıt aramışlardır.

başlanan *Genişletilmiş Teknik Yardım Programı*'dır (UNEPTA). UNEPTA'yla³ birlikte az gelişmiş ülkelere kalkınma ve modernizasyon sürecine yönelik teknik yardımlar yapılmıştır (On Birinci Kalkınma Planı, 2018: 12).

Az gelişmiş ülkelerde uygulanacak kalkınma programlarında dış yardımların işlevi, bu ülkelerin ekonomik durgunluktan çıkarak ekonomik büyümeye geçiş yapmalarına olanak sağlamak olarak belirlenmiştir. Uluslararası yardım programının amacı, bu ülkelerin ekonomik kalkınmasını kendi kendini sürdürebilen tatmin edici bir büyüme oranına ulaşıncaya kadar hızlandırmak olarak tanımlanmıştır. (Rosenstein-Rodan, 1961: 107). Fakat az gelişmiş ülkelerde kalkınma sürecinde sermaye, teknoloji, hukuksal çerçeve, idari kapasite ve teknik eleman bakımından yetersizlikler bulunmaktaydı. Bu nedenle, dış yardımların önemli bir boyutu da, kalkınma yönetimini sağlayacak iyi işleyen kurumlara ve donanımlı personele sahip modern bir kamu yönetiminin oluşturulmasıydı (Sezen, 1999: 48).

Uluslararası yardım programının ilk özelliği hükümetten hükümete yapılacak olmasıdır. Yardım alan ülkenin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanacak olan program, esas olarak ekonomik kalkınmanın teknik sorunlarına ilişkin danışmanlık, uzman personel desteği, personel eğitimi, ekipman ve malzeme desteklerini içermektedir. Bu çerçevede, ilk olarak uzmanlardan oluşan uluslararası ekiplerin organizasyonu, izlenecek kamu politikalarının oluşturulması, kurumların modernizasyonuna yönelik idari reformların planlanması, personelin eğitimi gibi konularda danışmanlık hizmeti verilmesi öngörülmüştür. İkinci sırada, personel eğitimine önem verilmiştir. Bu çerçevede, az gelişmiş ülkelerdeki uzmanların, burslar sağlanarak gelişmiş ülkelerde eğitim görmeleri için yurt dışında eğitilmelerine yönelik olanaklar sağlanması ile yerel personelin eğitime yardımcı olacak yabancı uzmanların az gelişmiş ülkelere ziyaretlerini düzenlemek bulunmaktadır. Ek olarak hükümetlere teknik personel, ekipman ve malzeme temininde yardımcı olacak kolaylıklar sağlanması öngörülmüştür (Owen, 1950: 112-113).

Uluslararası kuruluşlar az gelişmiş ülkelerde, kalkınma yönetimi ve idari reforma özel bir önem vermiştir. İdari reformların genel özelliği, ülkelerin kendilerini 'ulusal kalkınmacı devlet' ve 'refah devleti' modeline uyum sağlayacak şekilde yeniden yapılandırma çalışmalarıdır (Güler, 1996: 14-15; Çakır, 2013: 634). İdari reformun temel amacı, kamu bürokrasisini modernize ederek yönetimin görevlerini verimli, rasyonel ve etkin sunma yeterliliğine sahip kılınmasıdır. Bu amaçlar, kamu yönetimin değişen koşullara uyum sağlama yeterliliğini ve vatandaşların kaliteli hizmet talebini karşılama kapasitesini sağlamayı da kapsamaktadır (Burhan vd., 2003: 153). Çünkü 1950'li yıllara kadar Türkiye'de taşra teşkilatı vasıtasıyla, temel devlet hizmetleri ve piyasanın

³ UNEPTA, 1965 yılında BM Kalkınma Programı'na dönüştürülerek çalışmalarını sürdürmüştür (On Birinci Kalkınma, 2018: 13).

düzenlenmesine ilişkin sınırlı görevler yerine getirilmekteydi. Ancak ithal ikameci dönemle birlikte altyapı hizmetlerine gereksinim büyük boyutlarda artış gösterdi. Ulaşım, iletişim, sulama, enerji gibi alanlarda bölge ölçeğinde örgütlenmeye gidilmeye başladı (Ataay ve Acar, 2008: 6). Doğal olarak kamu yönetimini ilgilendiren her konu hakkındaki geliştirme ve iyileştirme faaliyetlerini kapsayan idari reformlar, kamu kuruluşlarına amaçlarına ulaşmak için ihtiyaç duydukları kapasiteyi kazandırma amacı güden kısa ve uzun vadeli bütün düzenlemeleri kapsamaktadır. İdari reformlar, bazen idarenin yapısından kaynaklanan sorunları gidermek amacıyla yapılan tüm köklü değişiklikleri ifade ederken, kimi zaman da örgütün işleyişinde veya yapısındaki küçük fakat etkili değişimleri de kapsamaktadır. Kamu yönetiminin değişen şartlara uyum sağlaması gerekliliği idari reformların yapılmasını gerekli kılmaktadır. İdari reformlar, idarenin sistematik ve devamlı bir biçimde modernize edilmesini ve geliştirilmesini amaçlamaktadır (Göçoğlu vd., 2019: 41-42; Sevinç ve Kahraman, 2020: 91). İdari reformda, kamu yöneticilerinin ve kamu personelinin kalkınma planı amaçlarına uygun şekilde görev yapmalarının sağlanması da önemli bir başlıktır. Kamu yöneticilerinin değişime direnen geleneksel davranış kalıplarının etkisizleştirilmesi ve yenilikleri teşvik edecek bir liderlik gösterebilmesi önemlidir. Bu amaç doğrultusunda, uluslararası kuruluşlardan veya gelişmiş ülkelerden teknik yardım alarak personel kapasitesinin geliştirilmesi, kamu yöneticilerine geleneksel kültürden gelen yapıcı eğilimleri güçlendirecek ve teşvik edecek bazı katalizör faktörleri kamu hizmetine dâhil etme yeteneği kazandıracaktır (Caldwell, 1953: 494-495). Reformda ayrıca reformun neden yapıldığı ve kimler tarafından gündeme alındığı da önemlidir (Övgün, 2015: 301).

Reform çalışmalarında Türkiye’de ilgili kurumlar tarafından çalışmalar gündeme alınmaktadır. Türkiye’de kamu yönetimini modernleştirme çalışmalarına Batılı devletlerden davet edilen uzmanlara çeşitli idari reform raporları hazırlatılarak başlanmıştır. Bunlar arasında 1933’te Dorr Raporu, 1949’da Thornburg Raporu, aynı tarihte Neumark Raporu, 1951’de Baker Raporu⁴ ve 1952’de Leimgruver Raporu bulunmaktadır. Ayrıca, uluslararası kuruluşlarca Türkiye’nin idari reforma yönelik, 1950’de Martin-Cush Raporu, 1953’te Chailloux-Dantel Raporu hazırlatılmıştır (Güler, 1996: 33; Tutum, 1994: 68-71). Bu süreçte, 1952’de Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü’nün (TODAİE) kurularak kamu yönetimi alanında araştırma, organizasyon ve metod çalışmaları yapılmaya başlanmış olması önemli bir adım olmuştur (Işıkçı, 2017: 171-172). TODAİE, BM bünyesinde uygulanmakta olan ‘Az Gelişmiş

⁴ Barker Heyeti, Amme İdaresi’nin ıslahı ve teknik servislerden daha geniş bir şekilde faydalanılması tavsiyelerde bulunmuştur (Semiz ve Toplu, 2021: 140-141). Yine modern, hızlı, etkin ve verimli bir bürokrasinin oluşturulabilmesi amacıyla teknik yardım, uzman/danışman, eğitim desteği de uluslararası kuruluşlardan sağlanmıştır (Güler, 1996: 16).

Memleketlere Teknik Yardım Programı'⁵ çerçevesinde imzalanan ve 6319 Sayılı Kanun'la onaylanan Teknik Yardım Ek Antlaşması'yla kurulmuştur⁶.

Bu çalışmalar, 1954'te çıkartılan 6224 sayılı *Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu* ve 1958'de uygulamaya konan Ekonomik Önlemler'le somutlaşmaya başlamıştır. Demokrat Parti (DP) iktidarı döneminde ithal ikameci sanayileşme çabalarını başlatan bu düzenlemeler, sanayi yatırımlarını düzenlemek üzere kalkınma planlaması uygulamak üzere Koordinasyon Bakanlığı'nın kurulmasıyla ilerlemiştir (Gülalp, 1987: 42-44). DP hükümetince 31 Temmuz 1958'de Paris'te Uluslararası İktisadi İşbirliği Örgütü (OEEC) yetkilileriyle yapılan mutabakat planında da, on yıllık bir kalkınma programının yapılmasına ve planlama uzmanı Hollandalı Profesör Tinbergen'in davet edilmesi kararlaştırılmıştır. 6 Nisan 1960'ta Tinbergen ve Koopman, ilk toplantılarını Türkiye'de yapmıştır (Mortan ve Çakmaklı, 1987: 44-47).

Bunu 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrasında Devlet Planlama Teşkilatı'nın⁷ (DPT) kurulması izlemiştir. 1961 Anayasası'nın 41. Maddesi, kalkınma planları yapmayı devletin ödevi olarak kabul ederek, planlamaya anayasal zemin kazandırmıştır (*Cumhuriyet Senatosu*, 1962: 2). Planlama teşkilatının kurulması ve kalkınma planlarının yapılmaya başlanması oldukça önemli bir adımdır. Nitekim DPT'nin kuruluşunu takiben reform çalışmaları kurumsallaşmış ve sistemeleştirilmiştir. Ayrıca, kalkınma planı hazırlanırken, ülkenin doğal kaynakları, ekonomik potansiyeli, kaynakların hâlihazırdaki durumu, ülkenin içinde bulunduğu şartların araştırılması DPT'nin görevidir. Kalkınma planlarında yatırımların hangi sektörlerde ve ne kadar bütçe ayrılarak yapılacak olması yanı sıra, makroekonomik dengelerin sağlanması da önemlidir (Aktan, 1954: 76-79; Arslan ve Ömercioğlu, 2020: 177). DPT'nin kurulmasından sonra teşkilat 1961'de bir rapor hazırlayarak on beş yıllık perspektif içerisinde 5'er yıllık dönemleri kapsamak üzere kalkınma planlarının hazırlanması gerekliliğini belirtmiştir (Erdoğan, 2020: 258). 16 Ekim 1962 tarihli ve 77 sayılı Uzun Vâdeli Plânın Yürürlüğe Konması ve Bütünlüğünün Korunması Hakkındaki Kanun kabul edilmiş ve 3 Aralık 1962'de 'Uzun Vadeli Kalkınma Planı-Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının Onaylandığına Dair Karar' başlığıyla

⁵ Düzenli Teknik İşbirliği Programı (The Regular Programme of Technical Cooperation), Birleşmiş Milletler bünyesinde gelişmekte olan ülkelerin acil teknik yardım ihtiyaçlarına yanıt verme esnekliği sağlamak amacıyla 1946 yılında oluşturulmuştur (unece.org, 2023).

⁶ Bu maksatla BM Teknik Yardım İdaresiyle yapılacak anlaşma için Selim Sarper'e imza yetkisi verilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-18-1-2/128-36-13, 1952: 1). 1946'da Siyasal Bilgiler Okulu Profesörler Kurulu, okulun üniversite camiasına katılmasına karar vermişler; okul 23 Mart 1950'de Ankara Üniversitesine SBF adıyla katılmıştır (Tok, 2021: 301). Ayrıca 1956 yılında Mülkiye yapılanmasında "amme idaresi kürsüsü", SBF Yönetim ABD adıyla kuruldu (Yapı ve Etkinlik, 2008:3).

⁷ Devlet Planlama Teşkilatı'nın öncülüğünde, 1961 yılında 'İdari Reform ve Reorganizasyon Hakkında Ön Rapor' hazırlanmıştır (Yılmazöz, 2009: 297).

Resmî gazetede yayınlanmıştır (Kalkınma Planı, 1963: 3).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1. BYKP), eksiklikleri saptarken kalkınmayı sağlamak için yapılması gereken tarımsal üretimin artırılması, vergi düzenlemesinin yapılması ve kamu yönetiminin etkinliğinin artırılması gibi adımları da gündeme almıştır (Küçük, 1985: 296). Planlı dönemin ilk yıllarında hem sermaye ve teknoloji temininde hem de nitelikli personel yetiştirilmesi konusunda ciddi eksiklikler bulunmaktaydı (Çelikkaya vd, 2019: 252). Bu nedenle, 1. BYKP hazırlanırken yabancı sermaye⁸ ve teknoloji yanı sıra, teknik bilgi ve yetişmiş eleman konusunda da dış yardıma ihtiyaç doğmuştur (Aktan, 1954: 92). 1. BYKP’de, ‘İdarede Yeniden Düzenleme’ başlığı altında kamu idaresinde yapılacak reform çalışmalarına da değinilmiştir. Planın başarıya ulaşabilmesinde uygulamadaki en önemli araç olan devlet idaresinin yeniden düzenlenmesi gerekliliği belirtilerek idari reform adımları belirlenmiştir. Bu çerçevede, idari kuruluşlarda araç ve hedeflerin, yetki ve sorumlulukların açık olarak tespit edilmesi, hedeflere uygun teşkilât kurulması ve çalışmaların plânlı ve koordineli şekilde yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca personel reformuna da değinilirken, iş vermek, yetiştirmek ve verimi değerlendirmek konularını iyi bir şekilde kavrayan bir personel politikası tespit etme zorunluluğuna dikkat çekilmiştir (*Resmî Gazete*, 1962: 21).

İdari reformun gerçekleşebilmesi hem kamu kurumlarının hem de çalışanlarının kendi aralarında eşgüdümlü olmasını gerektirmektedir. Ayrıca personel becerisine ihtiyaç duyulmaktadır (Akdoğan, 2004: 25-25). Nitekim 1. BYKP’nin teknik yardımlarla ilgili kısmında da, Türkiye’de yüksek seviyede eleman açığının kapatılması ve önemli alanlara eleman yetiştirmenin daha hızlı ve etkili olabilmesi için dış teknik yardımlara başvurulacağı belirtilmiştir. Bu yüzden Maliye ve Dışişleri Bakanlıkları ile Devlet Planlama Teşkilatı tarafından bir ‘komite’ oluşturularak dış teknik yardımın planlanmasına karar verilmiştir. Komite planın ilk yıllarındaki ihtiyacı karşılamak üzere iki yıllık bir teknik yardım programı hazırlamıştır. Hazırlanan programda çeşitli kurum ve sektörlerin talepleri incelenmiştir. Teknik yardımlar kapsamında yetiştirilmek üzere yurtdışına gönderilecek elemanların seçimi ve getirilecek yabancı uzmanlar bu doğruda belirlenmiştir (*Resmî gazete*, 1962: 122).

Türkiye’de 1. BYKP çerçevesinde yürütülen idari reform faaliyetlerinde Federal Almanya’dan alınan teknik yardımların da önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu çalışma, Türkiye’nin BM çerçevesinde Almanya’yla yapmış olduğu 15 Eylül 1964 tarihli Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması’nı Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi’nden (BCA) elde edilen belgeler ışığında incelemektedir. Makale konusunun Almanya ile ilgili oluşunun nedeni, iki ülke arasındaki tarihsel

⁸ Türk ekonomisinin yapması gereken yatırımların payın %14,8’i yurtiçi tasarruflardan %3,5’u ise yurtdışı tasarruflardan karşılanması planlanmıştır (Türk, 1967: 8).

ilişkiden kaynaklıdır ve çalışmanın ilk kısmında bu tarihsel ilişki açıklanmıştır. Makaleye konu olan belgeler ilk kez⁹ bu çalışmada kullanılmış olup teknik anlaşmalarla ilgili literatürde disiplinler arası bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yönüyle, *idare tarihi* literatürüne belgelere dayalı bir katkı sağlamayı amaçlayan bu çalışma, tarih ve kamu yönetimi disiplinlerini birleştiren disiplinler arası bir çalışma olma özelliğine sahiptir. Ayrıca makalenin, diğer teknik anlaşmalarla ilgili yapılacak araştırmalara kaynaklık etme, kavramsal çerçeve çizme potansiyeli bulunmaktadır. Nitel araştırma ve belge tarama yöntemi kullanılan çalışmamızda Dışişleri Bakanlığı'na ait belgeler idari reform ve politika transferi açısından analiz edilmiştir. Teknik anlaşmalara ait arşiv belgelerinin ilk kez kullanılmasıyla hazırlanan çalışmamızda, süreli yayınlardan ve ilgili alan yazınından faydalanılmıştır.

Türk-Alman İlişkileri ve 15 Eylül 1964 Tarihli Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması'nın İmzalanması

Tarihsel süreçte Türk-Alman ilişkileri, 19. yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti'nin askeri okullarının ve ordusunun modernizasyonuna Alman desteğiyle başlayıp, daha sonra Birinci Dünya Savaşı'nda müttefikliğe dönüşmüştür. Savaş sonrasında Almanya ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler zayıflamakla birlikte tamamen bitmemiş, Cumhuriyetin kurulması ve devamındaki inkılaplar sürecinde karşılıklı yapılan siyasi, ekonomik, eğitim ve kültürel çerçevedeki dostluk ve ticaret antlaşmaları ile devam etmiştir (Önsoy, 2020: 122; Wallach, 1985: 45; Koçak, 1991: 1-2; Çalık, 2015: 821). İkinci Dünya Savaşı sonunda, Almanya Sovyetler Birliği'nin işgaline uğrarken, Türkiye ise Rusya'nın tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan güçlenerek çıkan Sovyetler Birliği'nin yarattığı tehdit karşısında gerek Türkiye'nin gerekse Federal Almanya'nın en büyük endişesi komünizm tehlikesine karşı güvenlik konusu olmuştur (Armaoğlu, 1995: 517; Akandere, 1988: 315; Ünal, 1998: 766; Ekinci, 2002: 646; TBMM T.D, 1945). Almanya, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bölünme yaşamış ve yeni bir siyasi-yönetimsel sisteme geçmiştir. Bu süreçte yeniden kalkınma ve inşa sürecini yaşayan Almanya, federal ve demokratik bir yönetime sahip olmuştur (Sadioğlu ve Ömürgönülşen, 2011, 131). İki ülkenin tarihsel geçmişi ve benzer endişelere sahip oluşu politika transferini kolaylaştırıcı bir etkidir. Çankaya'ya göre (2019, 143) iki ülke arasındaki tarihi-politik benzerlikler politika transferini kolaylaştırmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Soğuk Savaş'ta Türkiye ve Almanya Batı Bloku içinde yerlerini almışlardır. Türkiye 1955 yılında Almanya'nın NATO'ya katılımında onay vererek desteklemiş (Esen, 2012: 65-66), Almanya da 1958'de kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) kurucu üyelerinden biri olarak Türkiye'nin ortaklığa girişini desteklemiş ve 1963

⁹ Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nin 2020 yılına kadar kapalı olması diplomasi alanındaki çalışmalarını güçleştirmiştir (Yaldız ve Fırat: 2022: 92).

yılında Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır (*Resmî gazete*, 1964a, 1-3). Ayrıca, iki ülke arasında yoğun olarak ticari ve ekonomik anlaşmalar yapılırken, bir kalkınma iş birliği de bulunmaktaydı. 15 Eylül 1964 tarihinde Türkiye ve Almanya arasında imzalanan Türk- Alman Teknik İşbirliği Anlaşması, anlaşma geçerlilik süresinin bittiği 1970 yılının sonuna kadar Türkiye ve Almanya arasındaki ikili ilişkileri ve Almanya tarafından Türkiye’ye yapılan teknik yardımlar ve teknik danışmanlıkların mahiyetlerini anlamak açısından çok önemlidir.

4 Ocak 1964 tarihinde Dışişleri Bakanlığı tarafından Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması hakkında Başbakanlığa resmi bir yazı yazılmıştır. Başbakanlığa yazılan resmi yazıda, son yıllarda memnuniyet verici bir gelişme gösteren Türk-Alman teknik iş birliği çerçevesinde yapılan çeşitli teknik yardımların her proje için ayrı ayrı hazırlanan anlaşmalar ile gerçekleştirildiği ve hemen hemen hepsinde müşterek hükümlerin yer aldığı ifade edilerek, ileride hazırlanacak yeni teknik yardım anlaşmaları için bunların değişmeyen esaslarının tespitini istemiştir. Yazıda, ikinci olarak, Federal Almanya Hükümeti ile bir Teknik İşbirliği Anlaşması¹⁰ yapılması hususunda mutabakata varıldığı da belirtilmiştir. Ele alınması beklenen bazı projelerin süratle gerçekleştirilmesi için anlaşmanın hızla imzalanabilmesi için hükümet adına Dışişleri Bakanlığı’nın yetkili kılınması için gerekli Bakanlar Kurulu kararının çıkartılmasını, Dışişleri Bakanı Feridun Cemil Erkin imzalı resmi bir yazı ile Başbakanlık’tan talep etmiştir (BCA, 030. 18/01. 0225. 033. 00319, 1964). Bakanlar Kurulu, bu talebe istinaden Federal Almanya Hükümeti’yle imzalanacak Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması’nın Türk Hükümeti adına Dışişleri Bakanlığı tarafından imzalanması hususunda çıkartılan kararnameyi Dışişleri Bakanlığı’na bildirmiştir¹¹ (BCA, 030. 18.01/ 0225. 033. 00318, 1964).

Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması’nın imzalanması hakkında Dışişleri Bakanlığı, Başbakanlık’a resmi bir yazı yazarak Anlaşma ile ilgili açıklayıcı mahiyette bilgi vermiştir. Dışişleri Bakanlığı’nın vermiş olduğu bilgi dört maddeden oluşmaktadır: 1. madde: anlaşma tarihi ve hangi kararnameye istinaden imzalandığı, 2. madde: Türk-Alman Teknik Anlaşmasının mahiyeti, 3. madde: Anlaşma metnlerinin Türkçe ve Fransızca üçer nüshası ve 244 sayılı kanunun 4. maddesi uyarınca düzenlenen kararname tasarısı, 4. madde: Esasları açıklanan Türk-Alman Teknik İşbirliği Antlaşması’nın Bakanlar Kurulu’nca

¹⁰ Anlaşma hazırlık aşamasında ‘Teknik İşbirliği Kadro Anlaşması’ adıyla anılırken, son aşamada ‘Teknik İşbirliği Anlaşması’ olarak adlandırılmıştır.

¹¹ Dışişleri Bakanlığının 4/1/1964 tarihli ve 733.231-4 sayılı yazısı üzerine Bakanlar Kurulu 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı kanunun 1. maddesine göre Bakanlar Kurulu kararnamesi çıkarılmıştır. İlgili madde: “Milletlerarası antlaşmaların parafe edilmesi, imzalanması veya nota teatisine konu teşkil etmesi veyahut bu antlaşmalara katılma bildirilerinin yapılması için Türkiye Cumhuriyeti’nin temsilcilerinin tayini ve bu temsilcilerinin tayini ve bu temsilcilerin yetkilerinin tespiti, Bakanlar Kurulu kararnamesiyle olur” şeklinde belirtilmektedir. Bkz. <https://www.tbmm.gov.tr>.

onaylanması ve bununla ilgili kararnamenin çıkartılması talebinden oluşmaktadır (BCA, 030. 18.01/ 0225. 033. 00293, 1964). Türk- Alman Teknik Anlaşması Bakanlar Kurulu'nda 20 Ekim 1964 tarihinde görüşülmüş ve 31 Mayıs 1963 tarihli ve 244 sayılı kanunun 3. ve 4. maddeleri¹² uyarınca taraflarca gerekli onaylama işlemlerinin yerine getirilmesini müteakip yürürlüğe girmek üzere onaylanması kararlaştırılmıştır¹³ (BCA, 030. 18.01/ 0225. 033. 00292, 1964). Anlaşma 15 Eylül 1964 tarihinde Almanca, Türkçe ve Fransızca dillerinde olmak üzere altı nüsha olarak düzenlenmiştir. Türkçe ve Almanca metinlerin tefsirinde anlaşmazlık çıkması halinde Fransızca metnin esas alınacağı belirtilmiştir¹⁴ (BCA,30.18.01/02.250.9, 1964).

Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması, 14 Kasım 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir (*Resmî gazete*, 14 Kasım 1964). Anlaşma beş yıllık bir süre için imzalanmıştır¹⁵ (BCA, 030. 18.01/0225. 033. 00300, 1964). 12 maddeden oluşan anlaşmaya göre; Almanya, teknik alanlarda görevlendirilmek üzere Alman öğretmen ve uzmanlar göndermek suretiyle teknik eğitim merkezleri ile örnek müesseseler kuracak, teknik teçhizat temin edecek, bazı projelere ilişkin raporlar hazırlamakla görevli uzman ve danışmanlar göndererek ve Türk stajyerlere Almanya'da yetiştirme ve teknik formasyon geliştirme imkânı sağlayacaktır. Türkiye ise gerekli olduğu ölçüde arazi ve bina verecek, projelere ait işletme ve bakım masraflarını karşılayacak, uzmanlar ve ailelerine lojman temin edecektir¹⁶. Taraf devletler ayrıca özel bir düzenlemeyle teknik iş birliği bakımından fayda sağlayan eğitim ve çalışma programları hakkında karşılıklı olarak bilgi alışverişinde bulunabileceklerdir.

Anlaşmanın imzalanmasını müteakip Federal Almanya Büyükelçisi Dr. Gebhardt von Walther tarafından Türkiye Cumhuriyet Dışişleri Bakanlığı'na bir mektup yazılarak, Teknik Anlaşma'nın 1. maddesinin 2. fıkrasına uygun olarak bir düzenleme teklifinde bulunulmuştur. Dr. Gebhardt'ın mektubunda, 2

¹² 1963 tarihli ve 244 sayılı kanunun 3. ve 4. Maddesi bkz. <https://www.tbmm.gov.tr>.

¹³ T. C. Başbakanlık Kanunlar ve Daire Başkanlığı, Bakanlar Kurulu'nda alınan ilgili kararname ile Federal Almanya Cumhuriyeti ile imzalanan Türk-Alman Teknik İş Birliği Anlaşması'nın onaylanması hakkındaki Bakanlar Kurulu kararıyla birlikte, Türk Dışişleri Bakanlığı, neşriyata Anlaşmanın Fransızca metninin de yayınlanması rica edilmiştir. Kararname Dışişleri Bakanlığı ile *Resmî gazete*ye de gönderilmiştir.

¹⁴ Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması'nın 1. maddesinin 2. fıkrası bu anlaşmaya dayanarak bazı projelere dair özel düzenlemelerin yapılabileceğini öngörmüştür. Anlaşmanın 2. 3. 4. ve 5. maddeleri bu fıkra çerçevesinde hükümlerden oluşmaktadır. Türk-Alman Teknik Anlaşması'nın Fransızca metni bkz. BCA, 030. 18.01/ 0225. 033. 00306, 15 Eylül 1964.

¹⁵ 11.maddenin 2. fıkrasında anlaşma hükümleri yürürlükten kalktıktan sonra dahi, haklarında 1. maddenin 2. fıkrasına göre özel düzenlemeler yapılmış olan projelerin icrasına ve 7. maddede açıklanan durumların tatbikine devam olunacaktır. Bu maddeye istinaden imzalanan Türk-Alman Teknik Anlaşması yürürlükten kalktıktan sonra da bazı projelerin tatbiki için özel düzenlemeler yapılarak teknik iş birliği devam ettirilmiştir.

¹⁶ Anlaşma metni ek olarak verilmiştir.

maddeden oluşan teklif şu şekildedir: 1. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Alman uzman ve öğretmenleri ile ailelerinin, şahsi ihtiyaçları çerçevesinde, ithal edecekleri ilaç ve perhiz müstahzaratının (hazır ilaçlar) Türkiye’ye girişinde alınacak gümrük vergi ve resimlerini ödeyecektir. 2. Türkiye Cumhuriyeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti arasındaki 30 Nisan 1964 tarihli Sosyal Güvenlik Anlaşması hükümleri (csgb.gov.tr, 2023) Almanya’daki mesleki yetiştirme kurslarına katılacak Türk stajyerlerin sigorta ve kazalara karşı korunmaları ile ilgili masraflar için de tatbik edilecektir¹⁷ (BCA, 030. 18.01/ 0225. 033. 00303, 1964).

Federal Almanya Cumhuriyeti’nin Ankara Büyükelçiliği’nin, Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması’nın yapıldığı tarihten önce yazılmış olan ve teknik anlaşmanın ilgili maddeleri çerçevesinde atıfta bulunarak teklif ettiği maddelerin de Teknik Anlaşma hükümlerine göre uygulandığını göstermektedir¹⁸ (BCA, 030. 18.01/ 0225. 033. 00304, 1964). Nitekim daha sonra mektup teatisi yoluyla Anlaşma çerçevesinde bazı özel düzenlemeler, yürürlüğe girmiştir. Ayrıca Türkiye’deki bakanlıkların talepleri doğrultusunda Federal Almanya tarafından Türkiye’ye yapılan teknik yardımlar, anlaşmanın sona erdiği 14 Kasım 1969’tan itibaren 1 yıl uzatılmasıyla devam etmiştir (BCA, 30.18.1.2.245.7.12.00054, 1970). Anlaşma, politika transferinin alt tipleri arasında bulunan yükümlü transfer -yani anlaşma yükümlülüklerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan transfer- kapsamında (Sobacı, 2009: 81) değerlendirmek mümkündür.

Türk-Alman Teknik Anlaşması Çerçevesinde Türkiye’ye Yapılan Teknik Yardımlar

Almanya tarafından, Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde, Türkiye’deki bazı bakanlıkların talepleri doğrultusunda birçok alanda teknik yardımlar yapılmıştır. Bu yardımlar, Tarım Bakanlığı, Köy İşleri Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Tanıtma ve Turizm Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı bünyesinde yapılmıştır. Bakanlıkların belirlediği ihtiyaçlar çerçevesinde talep edilen teknik yardımların uygunluğu Bakanlar Kurulu’nda görüşülerek ve gerekli kararnamele çıkarılarak daha sonra ilgili bakanlıklara ve Türk Dışişleri Bakanlığı’na bildirilmiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı çıkartılan kararnameyle birlikte bakanlıkların taleplerini Federal Almanya Büyükelçiliği’ne iletmıştır. Bu durumda anlaşma kapsamında

¹⁷ Federal Almanya Büyükelçisi Gebhardt, iki maddeden oluşan tekliflerinin Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması’nın yürürlüğe girdiği gün yürürlüğe girecek bir düzenleme teşkil etmesi ve bu hususta Türkiye Cumhuriyeti’nin mutabakatını mektupla bildirilmesini rica etmiştir

¹⁸ Gebhardt aynı zamanda Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşmasına atıfta bulunarak Almanya’dan Türkiye’ye gelen uzman, mütehassıs ve müşavirlerin Türkiye’ye gelirken getirdikleri otomobillerini Türkiye’yi terk ettiklerinde gümrük makamlarına teslim ettiklerini ve bu uygulamanın beraberinde birtakım güçlükleri getirdiğini ve bu güçlüklerin ortadan kaldırılmasını da teklif etmiştir.

politika transfer sürecine dâhil olan bürokratlar¹⁹ adı geçen ilgili bakanlıkların personelidir.

Maliye Bakanlığı ve İçişleri Bakanlıkları Bünyesinde Yapılan Teknik Yardımlar

1. BYKP’de, idari reform konusu önemli bir başlık olarak yer alırken, idare ile iktisadi devlet teşekkülleri iki ayrı başlık olarak ele alınmıştır. Merkezi hükümet ve yerel yönetimlerin iş bölümü ve koordinasyon bakımından yetersiz olduğu tespit edilen Plan’da, devlet teşkilatında bazı bölümlerin aşırı görev yükü altında ezildiği, bazılarının ise atıl kaldığından bahsedilmiştir. İdarenin zamanla beliren ihtiyaçlara göre reorganizasyonu ve sonrasında da sistemli ve devamlı bir izleme sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. İdari reform konusunda merkezi hükümet kuruluşlarıyla yerel yönetimlerin yeniden düzenlenmesinin, kapsamlı bir hazırlık ve araştırma gerektirdiği belirtilmiştir (Kalkınma Planı, 1963: 80). Bu nedenle, öncelikle idari reformun ana hatlarını belirleyecek geniş çaplı bir araştırma başlatılmıştır.²⁰

İdari reformun ikinci önemli başlığı ise iktisadi devlet teşekkülleri olmuştur. Maliye Bakanlığı, Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde İktisadi Devlet Teşekküllerini Yeniden Düzenleme Komisyonu çalışmalarına yardımcı olmak üzere Federal Almanya Hükümeti’nden uzman talebinde bulunmuştur. 12 Temmuz 1967 tarihinde mektup teatisi yoluyla Türk Dışişleri Bakanlığı ve Federal Almanya Büyükelçiliği arasında bir özel düzenleme imzalanmıştır. İmzalanan özel düzenleme çerçevesinde talep edilen eksperler, masrafları Türkiye’ye ait olmak üzere teşekküller konusunda müşavir olarak hizmet edeceklerdir. Ankara’da oturacak olan eksperlerin görevi, iktisadi devlet teşekküllerinin reorganizasyonu ve modernleştirilmesi ile ilgili teklifleri hazırlamak olacaktır. Bu çerçevede, işletmelerin yönetiminin, kadrolarının, üretimin teknik planlamasının, çalışma metotlarının ve mesainin, ticarileştirilmesinin reorganizasyonu sağlanacaktır. Türkiye eksperlere görevlerini yerine getirmek için her türlü yardımı ve gerekli dokümanları sağlayacaktır. Türkiye eksperlerin tetkikini ve alınan kararları derhal tatbik sahasına koyacaktır. Eksperler aynı zamanda tekliflerine istinaden alınan tedbirlerin çeşitli teşekküllerde yürütülmesine nezaret edecektir (BCA,030.18.01.02.245.7.12.00231-00237, 1968). İmzalanan özel düzenleme 3 Mart 1968 tarihinde Bakanlar Kurulu’nda görüşülerek karara bağlanmıştır (BCA, 030.18.01.02.245.7.12.00230, 1968). Politika transferi açısından

¹⁹ Bürokrasinin, politika transferindeki önemi politikacıların kamu politikaları için ihtiyaç duyduğu bilgilerin yanında bu bilgilerin yorumlanması ve anlaşılması için bürokrata ihtiyaç duymasından kaynaklanmaktadır (Sobacı, 2009: 87).

²⁰ Planlı döneme geçildiğinde yapılan başlıca çalışmalar şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi (MEHTAP), İdarenin Yeniden Düzenlenmesi İlkeler ve Öneriler (IYD) ve Kamu Yönetimi Araştırma Projesi (Işıkçı, 2017: 173).

değerlendirdiğimizde, transferin kimleri içerdiğini görmekteyiz. Uzman ve eksperler, politika transferinin çerçevesi içerisinde.

İçişleri Bakanlığı ise, karayolu taşımacılığının hızla geliştirildiği bu dönemde artan trafik sorunu konusunda polisin eğitimi, eğitim araçları ve ekipman konusunda Federal Almanya’dan teknik yardım talebinde bulunmuştur. İçişleri Bakanlığı’nın bu teknik yardım talebi üzerine Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ile Federal Almanya Hükümeti Ankara Büyükelçiliği arasında 25 Mart 1968 tarihinde bir özel düzenleme imzalanmıştır. Bu anlaşmayla, Almanya, trafiğin polis tarafından düzenlenmesi şartıyla 52 adet otomobil, 15 motosiklet, 25 oto telsiz sistemi, 45 el telsizi ve yedek parçaları hibe etmiş, trafiğin düzenleme ve kontrolü için kullanılan vasıta ve ekipmanları öğretmek için iki Alman polisin görevlendirilmesi ve bir Türk telsiz operatörünün Almanya’da üç hafta kursa katılması öngörülmüştür (BCA, 30.18.01/02.250.9, 1970). Alınan bu yardımlarla trafik konusunda araç, malzeme ve teknik destek alan Türk polisi ihtiyacının belli bir kısmına ulaşabilmiştir. Polisin eğitilmesi, politika transferi içerisinde programın transfer edilmesidir.

Yapılan yardımların yeterli olmadığı görüldüğünden bir süre sonra trafik eğitimi tekrar gündeme gelmiştir. Federal Almanya ile yapılan 5 Mart 1970 tarihinde Türk Trafik Polisi’nin geliştirilmesine yardım yapılmasına yönelik anlaşmayla 1970 yılı sonunda 2 yıl süreyle Türkiye’ye trafik kaideleri ve kontrolü konusunda 3 Alman polis uzmanı göndermiştir. Bu uzmanlar Edirne-Ankara arasında E5 karayolunda görev yapan Türk trafik polislerine görev başında ileri eğitim vermişlerdir. Ayrıca Türk polisinin kullanması için eğitim araçları, 25 adet orta sınıf otomobil, 16 adet telsizli motosiklet, 8 adet kaza tahkik minibüsü, 8 trafik polis istasyonu ve 15 telsiz role istasyonu için gerekli telsiz ekipmanları hibe etmiştir. E5 karayolu üzerinde Havsa, Çorlu, Hereke, Sakarya, Bolu geçidi, Gerede, Akyama ve Kargasekmez mevkieinde polis trafik istasyonları kurularak gerekli teçhizatlar sağlanmıştır. Türk Hükümeti de ilgili trafik kanunlarını tercüme ettirmiş, istasyonlar için elektrik sağlamış, uzmanlara tercüman sağlamış, lojman vermiş, özel eşyalarını gümrükten muaf tutmuştur (BCA, 30.18.01/02.250.9, 1970). İmzalanan özel düzenleme 9 Mayıs 1968 tarihinde Bakanlar Kurulu’nda görüşülerek karara bağlanmıştır (BCA, 030.18.01.02.245.7.12.00220, 1968). Her ne kadar Almanya’yla yapılan bu anlaşmada trafik ve polis teşkilatıyla ilgili talep olsa da 1. BYKP’nda ilgili konuyla ilgili bir düzenlemeye rastlanmamıştır. Ancak Almanya’dan uzman polis talep edilmesi, Türk trafik polislerinin Alman uzmanlar tarafından eğitilmesi politika transferinde öykünme²¹ kavramıyla ilintilidir. Yine trafik kanunlarının tercüme edilmesi de Almanya’nın uygulamakta olduğu trafik kuralları, öykünme yoluyla Türkiye’deki trafik uygulamalarını etkilemiştir.

²¹ Öykünme, bir ülkenin, başka bir ülkeyi model olarak kabul etmesi ve model ülkede uygulanan politika veya programların ilgili ülke politika yapımcıları tarafından kendi ülkelerindeki politikalara şekil verecek şekilde kullanılmasıdır (Sobacı, 2009:75).

Tarım ve Köy İşleri Bakanlıkları Bünyesinde Yapılan Teknik Yardımlar

1. BYKP'nın tarım ve köy işleriyle ilgili kısımda, Türkiye'de köklü bir tarım reformunun zorunlu olduğu vurgulanarak, tarım işletmeciliğinin düzene sokulması gerekliliğinden bahsedilmektedir. Tarımla ilgili sorunlar arasında rasyonel bir işletme politikasının ve tutarlı bir yatırım politikasının bulunmaması gösterilirken, bu durumun devlet tarafından yapılan yatırımların verimliliğini düşürdüğü belirtilmiştir. Tarımdan ekonomik fayda sağlanabilmesi için rasyonel işletim ve bilgili tarım yapılması gerekliliği vurgulanmıştır (*Resmî Gazete*, 1962: 8)

1. BYKP'de, kırsal kalkınma için tarım sanatları ve el sanatlarına önem verileceği, tarım dışı konularda da kurslar açılacağı belirtilmiştir (Kalkınma Planı, 1963: 147). Tarım ve Köy İşleri Bakanlıkları bünyesinde, orman köylerinde el sanatlarının geliştirilmesi ve köylü halka iş imkânı sağlanması, gübre demonstrasyon projesi ve Gökhöyük Ziraat Okulu'nda teknik bir sınıf kurulması ile ilgili Federal Almanya ile teknik iş birliği anlaşması çerçevesinde özel düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevede, köylünün boş zamanlarını değerlendirebileceği küçük el sanatlarının geliştirilerek, Türkiye nüfusunun %28'ini teşkil eden dokuz milyon civarındaki orman köylüsüne ek iş ve ek gelir imkânı sağlanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ile Dış İşleri Bakanlığı arasında yapılan çalışmalar neticesinde, çalışmaların etkili bir şekilde yürütülebilmesi için Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması programları çerçevesinde, Federal Almanya'dan uzman ve malzeme sağlanması konusundaki istekler Türk Dış İşleri Bakanlığı tarafından Federal Almanya Büyükelçiliği'ne intikal ettirilmiştir (BCA, 0.30.18.01.02.131.77.00290, 1964). Almanya'nın, Türk Dış İşleri Bakanlığı'nın teklifine istinaden teklif ettiği düzenlemede şu yardımlar bulunmaktadır: 20 aylık süreyle odun hammaddesinin kullanılması suretiyle evlerde mamul eşya imalatı için bir uzman, köy kadınlarına evde eğitim için altı aylık süreyle bir uzman, her biri en az dört aylık süre için köy erkeklerinin evlerde eğitimi için dört erkek uzman görevlendirilecektir. Uzmanlar özellikle ormanlık ve dağlık bölgelerde bulunan köylerde odun hammaddesi ve dokuma malzemesinden iyi derecede her zaman kullanılabilecek eşyalarla sanat eşyalarının imalatını öğretecektir (BCA, 0.30.18.01.02.131.77.00286, 1964). Gönderilen uzmanlarla birlikte eğitim merkezleri kurulması ve kurslar tertip edilmesi ve evde yapılan ürünlerin satışı için Türk makamlarına tavsiyelerde bulunulmuştur. Atölye ve teknik teçhizat, ihtiyaca göre küçük alet edevat temini, ihtiyaç miktarında gerekli mahallerde bulundurulmak üzere hammadde, uzmanların Türk ve Alman yardımcıları için şoförleriyle birlikte araçların bakımları, mamullerin satış ve piyasa incelemelerinin yapılması, tanıtılması ve masrafların karşılanması ve ayrıca Türk Hükümeti, lüzum görülmesi nispetinde Türk öğretmenlerin sağlanmasını

üstlenecektir²² (BCA, 0.30.18.01.02.131.77.00286, 1964). Nitekim, böylece Planda yer aldığı gibi tarım dışı alanlarda yaşayanlar için eğitim kursları düzenlenmesine yönelik adımlar atılmıştır.

Orman köylerinde el sanatlarının geliştirilmesi amacıyla Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini temsilen Türk Dışişleri Bakanlığı ile Almanya Büyükelçiliği arasında mektup teatisi suretiyle 20 Temmuz 1965 tarihli Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması çerçevesindeki özel düzenleme, Bakanlar Kurulu’nda görüşülerek 17 Aralık 1965 tarihinde karara bağlanmıştır (BCA,0.30.18.01.02.131.77. 00281, 1965). Orman köylerinde el sanatlarının geliştirilmesi amacıyla Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde özel düzenleme ile Türkiye’ye gelen uzmanların görev sürelerinin uzatılması ile ilgili 1967 yılında Köy İşleri Bakanlığı’nın isteği üzerine uzmanların görev sürelerinin 28 Şubat 1967 tarihine kadar uzatılmadı. Aynı konuda iki ay süreli yeni uzman sağlanması Bakanlar Kurulu kararı ve Dışişleri Bakanlığı’na verilen yetki ile mektup teatisi yoluyla yeni bir özel düzenleme şeklinde imzalanmıştır (BCA, 030.18.01.02.245.7.12.00271, 1967).

Tarım Bakanlığı bünyesinde Türk-Alman Teknik Anlaşması çerçevesinde 3 Aralık 1965 tarihinde mektup teatisi yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ile Federal Almanya Hükümeti arasında Gübre demonstrasyon projesi ile ilgili bir özel düzenleme imzalanmıştır (*Resmî gazete*, 8 Mart 1966, 1-2). Söz konusu özel düzenleme çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti, Almanya’dan alınan desteği Tahir Ova Türk-Alman Gönen Örnek Çiftliği’nin Türk parası masraflarında kullanmak istemiştir (BCA, 030.18.01.02.24.9.28.7.00198, 1969). Türkiye’nin bu isteğine karşılık 6 Kasım 1969 tarihinde mektup teatisi yoluyla Federal Almanya Hükümeti ile bir özel düzenleme daha imzalanmıştır ve ilgili düzenleme 16 Ocak 1970 tarihinde Bakanlar Kurulu’nda karara bağlanmıştır (BCA, 030.18.01.02.24.9.28.7.00197, 1970). Görüldüğü üzere yapılan iş birliğinde kalkınma planına uygun olarak gübre ayırma projesiyle ilgili özel düzenleme imzalanmıştır. Yapılan özel düzenlemeyi, politika transferi kapsamında değerlendirebiliriz.

1. BYKP’de, okul ders programlarının tarımsal kalkınmayı destekleyecek tarzda hazırlanması konusu da bulunmaktadır (Kalkınma Planı, 1963; 147). Bu doğrultuda, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti 15 Eylül 1964 tarihli Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde Gökhöyük Ziraat Okulu’nda teknik bir sınıf oluşturulması amacıyla Federal Almanya Hükümeti’nden mesleki eğitim alanında teknik yardım talebinde bulunmuştur. Yapılan iş birliği çerçevesinde, Türkiye Cumhuriyet Hükümeti, üçüncü öğretim

²² İlgili anlaşmanın 6. madde 3 fıkrasında söz konusu edilen vecibeler Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından üstlenilecek ve bu düzenlemenin 4(b) fıkrasında öngörülen garantileri vermekte yine bu bakanlığın sorumluluğuna verilmiştir. Düzenlemenin 4(b) fıkrasında gerekli mahallerde bulundurulmak üzere kâfi miktarda ve icap eden vasıfta ham madde temini yer almaktadır.

senesi için müştereken bir teknik sınıf kuracaktır. Kurulan sınıfta öğrencilere zirai alet ve makinaların kullanılması, bakımı ve kontrol edilmesi öğretilcektir. Sınıfın öğretiminde teknik müdür sorumlu olacak ve bu sınıf için hazırlanacak yönetmelik Alman teknik müdürün mutabakatı ile hazırlanacaktır. Teknik sınıfa okulun fiziki şartlarına uygun öğrenciler alınacaktır. Öğretim süresinin ¾'ü pratik eğitime ¼'ü teorik eğitime ayrılacaktır. Öğrencilerin eğitimine zarar vermeyecek ölçüde ziraat okullarına mensup öğretmen, müşavir, ziraatçılar ve köy zanaat erbabı için (demirci, çilingir vs.) ihtisas kursları açılabilir. Federal Almanya Hükümeti masrafları Türkiye Cumhuriyet'ine ait olmak üzere üç yıl süre ile bir Alman teknik müdür, iki ay süre ile sınıfın organizasyonuna yardımcı olmak üzere bir diğer müteahhas göndererek, eğitim amacıyla azami iki Türk dönüştürme teknik sınıfta eğitim vermesi amacıyla Almanya'da eğitilecektir. Türkiye Cumhuriyeti verilen mütalaalar çerçevesinde gerekli binaları ve tesisatı sağlayacak ve her türlü kaza ve risklere karşı işletme sahiplerinin sigortalarını üstlenecektir (BCA, 030.18.01.02.245.7.12.00258, 1967). Anlaşmaya varılan hükümler, Bakanlar Kurulu'nda görüşülerek 27 Ocak 1968 tarihinde karara bağlanmıştır (BCA, 030.18.01.02.245.7.12.00258, 1968). Anlaşma metninden anlaşılacağı üzere tarım meseleleri içerisinde, zirai alet ve makinelerin kullanılması ve onarımı konusu da bulunmaktadır. Bu nedenle ziraatla ilgili okullara teknik sınıf konulması için teknik yardım konusu anlaşmaya eklenerek bu eksiğin kapatılmasına çalışıldığı görülmektedir. Anlaşmada yer alan teknik eğitimin devamlılığının sağlanması amacıyla Almanya'da Türk eğitimcinin yetiştirilmesini, politika transferi içerisinde ders çıkarma²³ kavramıyla değerlendirmek mümkündür. Burada yeni bir teknik programın oluşturulmaya başlandığı görülmektedir.

1. BYKP'de tarım alanında gerçekleştirilecek reorganizasyonda, işletmelerin uygun büyüklüğe getirilmesi, makineleşmeden fayda sağlanması, işletmelerin rasyonel ve verimli üretim tarzını benimsemesi gerekliliği de sayılmaktadır (Kalkınma Planı, 1963: 528). Almanya'yla imzalanan teknik yardım anlaşmasının içeriğinde tarımsal alan ve kırsal kesimdeki idari reformun öncelikli alanlarının tamamlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Sanayi, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlıkları Bünyesinde Yapılan Teknik Yardımlar

1. BYKP'de, madencilik ve linyit konusuna özel bir önem verilmiştir. Köylerde yakacak olarak odun ve tezek kullanımının yaygın olduğu belirtilen Planda, yakacak odun talebinin nüfus artışıyla paralel olarak arttığı ve yakacak odun kapasitesinin sonuna gelindiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca çiftlik gübresinin önemli miktarının tezek olarak kullanılması, linyit yataklarının araştırılmasını

²³ Ders çıkarma süreci, başka yerlerde uygulanan programlara ilişkin bilgi araştırma, bir programın nasıl işleyeceğine ilişkin model geliştirme, yeni bir program oluşturma ve gelecek yönelimli değerlendirme olmak üzere dört aşamayı kapsamaktadır (Sobacı, 2009: 76).

zorunlu kılmıştır (Kalkınma Planı, 1963: 161). Şehirlerde linyit koku kullanımının özendirilmesi, şehir ve köylerde iktisadi linyit sobaları kurulması ve soba yapımcılarının da linyit yakılabilecek sobalar yapmaya özendirilmesine yine ilgili planda karar verilmiştir (Kalkınma Planı, 1963: 375).

Bu çerçevede, Türkiye’nin ucuz ev yakıtı ihtiyacının karşılanması için linyit yataklarının araştırılması ve linyitin insan sağlığına zarar vermeyecek şekilde verimli bir şekilde kullanılarak büyük şehirlerdeki hava kirliliğinin önlenmesi amacıyla yapılacak olan çalışmalar için Federal Almanya’dan teknik yardım alınmıştır. Sanayi, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlıklarınca, bu konuda teknik iş birliği programları çerçevesinde uzman ve malzeme desteği sağlanması için Türk Dışişleri Bakanlığı’ndan talepte bulunulmuştur. Türk Dışişleri Bakanlığı da ilgili bakanlıkların taleplerini Başbakanlık’a bildirmiştir (BCA, 0.30.18.01.02.190.68.13.1, 1965: 13-14). 3 Ağustos 1965 tarihinde Bakanlar Kurulu’nca çıkartılan kararnameyle Dışişleri Bakanlığı’na 15 Eylül 1964 tarihli Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde Federal Almanya Hükümeti ile özel bir düzenlemenin müzakere edilmesi ve hazırlanacak metinlerin imzalanması hususlarında yetki verilmiştir (BCA, 0.30.18.01.02.190.68.13.1, 1965: 12). Türk Dışişleri Bakanlığı ile Federal Almanya Hükümetini temsilen Ankara’daki Federal Almanya Büyükelçiliği arasında mektup teatisi suretiyle 6 Ağustos 1965 tarihinde, Türkiye’deki yeni linyit yataklarının araştırılması ve büyük şehirlerdeki hava kirliliğinin önlenmesi alanlarında Türkiye’ye teknik yardım yapılması hususunda özel bir düzenleme imzalanmıştır. İmzalanan özel düzenleme 19 Kasım 1965 tarihinde Bakanlar Kurulu’nda karara bağlanmıştır (BCA, 0.30.18.01.02.190.68.13.1, 1965: 15; *Resmî Gazete*, 29 Aralık 1965: 1-3).²⁴

İki ülke arasında imzalanan özel düzenleme şu teknik yardımları içermektedir: Federal Almanya Hükümeti masrafları kendisine ait olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti emrine 1 yıl süre ile bir eksper grubu verecek ve bu eksper grubu linyit araştırmaları sahasında bir şef eksper ile ilmi ve teknik yardımcılardan teşekkül edecektir. Ekspertler, linyit yataklarının incelenmesi ve toprak sathına yakın işletmeye müsait yatakların araştırılmasında yardımcı olacaktır²⁵ (BCA, 0.30.18.01.02.190.68.13.1, 1965: 8). Ekspertlerin görevleri sırasında Türkiye Cumhuriyeti gerekli bütün yardımları sağlayacaktır²⁶ (BCA,

²⁴ Türk Dışişleri Bakanlığı’nın 15 Kasım 1965 tarih ve 733.231-II.İKT.5/539 sayılı yazısı Bakanlar Kurulu’nda görüşülmüştür.

²⁵ Ekspertlerin görevleri sırasında beraberinde getirecekleri sıralanmıştır: Maden Tetkik Arama laboratuvarının tamamlanması, bir ısıtma teknikleri laboratuvarının kurulması için malzeme, delme makinası çalışmalar bittikten sonra Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından tayin edilecek bir Servis’in mülkiyetine geçecektir.

²⁶ Türkiye’nin hâlihazırda bulunan ve gelecekteki linyit ihtiyaçlarını çeşitli bölgeler itibarıyla dağılışı gösterir bir tablo, bilinmekte olup da halen işletilmeyen yatakların MTA haritası üzerindeki listesi, mevcut linyitler hakkındaki dosyalar, kartografik, kesitler ve tahliller.

0.30.18.01.02.190.68.13.1.3, 1965: 9). Türkiye Cumhuriyeti eksperlerin emrine masrafları kendisine ait olmak üzere münasip bürolar ve gerekli büro levazımatı, arazideki çalışmalar için tecrübe sahibi MTA'ya mensup tecrübeli 12 jeologu, servis personeliyle birlikte 24 saat aralıksız çalışabilecek 5- 6 delme makinası ile eksperler için gerekli hizmet personeli ihtiva edecektir. Her satıhta gidebilecek, bakımları yapılmış ve şoförlerinin güvenliği sağlanmış arazi araçları ve kömür analizleri için MTA²⁷ kimya laboratuvarının hizmetlerini temin edecektir. Türkiye Hükümeti, Alman eksperlere, araştırmaları için, askeri araziler hariç serbestçe girmek ve çalışmak için imkân tanıyacak ve özel mülkiyetler için sahiplerinden mevzuat çerçevesinde giriş müsaadesi konusunda yardımcı olacaktır (BCA,0.30.18.01.02.190.68.13.1, 1965: 8). Anlaşma metninde görüldüğü üzere, yeni linyit yataklarının araştırılması için oldukça geniş kapsamda teknik yardım alındığı gibi, mevzuat konusunda da yardım sağlanmıştır.

Milli Eğitim ile Turizm ve Tanıtma Bakanlıkları Bünyesinde Yapılan Teknik Yardımlar

1. BYKP'de, nitelikli işgücüne duyulan ihtiyaçtan ötürü teknik personel yetiştirme başlığına da önem verilmiştir (Kalkınma Planı, 1963: 457). Bu çerçevede, Türkiye Cumhuriyeti Federal Almanya'dan, iki ay süre ile Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı Ankara'daki mesleki eğitim merkezinde grafik ve metal işçiliği alanında, usta sanatkarlara ileri seviye eğitim kursları düzenlemesi konusunda müşavirlik yapmak için üç uzman talebinde bulunmuştur (BCA, 030.18.01.02.245.7.12.00188, 1969). Millî Eğitim Bakanlığı, ayrıca, Federal Almanya Hükümeti'nden mesleki eğitim merkezinde görevlendirilmek üzere uzman talebi ve İzmir Teknik Okulu bünyesinde bir tekstil ihtisas bölümü kurulmasına yönelik teknik yardım taleplerinde bulunmuştur. İzmir Teknik Okulu arazisi üzerinde bir teknik ihtisas bölümü kurulması ile ilgili 8 Temmuz 1966 tarihinde Federal Almanya Hükümeti ile bir anlaşma imzalanmıştır. Daha sonra ilgili anlaşmanın 5. maddesini tadil etmek suretiyle masrafları Türkiye Cumhuriyet'ine ait olmak üzere inşa edilecek olan yeni binaların genel planlaması ve binalara ait inşaatın idaresini üstelenecek bir Alman mimarla bir

²⁷ 1969 Yılında Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması'nın 1 yıl uzatılmasını müteakip 1970 yılında 15 Eylül 1964 tarihli Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması uygulandı. İki Alman jeolog ve jeoloji mühendisinden kurulu bir uzmanlar ekibinin Maden Teknik Arama Enstitüsü emrinde Murgul Bakır Madeninde araştırma yapmak ve Hatay ili dâhilinde çalışmalarda bulunması amacıyla Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın teknik yardım talebi üzerine Almanya Hükümeti'yle mektup teatisi yoluyla özel düzenlemeler imzalanmıştır. İki jeolog ve bir jeoloji mühendisinden kurulu uzmanlar ekibinin Hatay dâhilinde çalışmalarda bulunmasıyla ilgili özel düzenleme 2 Ağustos 1970 tarihinde (*Resmî gazete*, 26 Ağustos 1970; BCA, 30.18.1.2.245.7.12.00071, 1970). Murgul Bakır Madeni için yapılacak olan teknik yardımla ilgili özel düzenleme 8 Temmuz 1970 tarihinde Bakanlar Kurulu'nda görüşülerek karara bağlanmıştır (BCA, 30.18.1.2.245.7.12.00052, 1970).

Alman mütehassıs talep edilmiştir (BCA, 030.18.01.02.245.7.12.00268, 1967.BCA, 030.18.01.02.245.7.12.00269, 1967). Görüldüğü üzere, Kalkınma Planı’na uygun olarak mesleki eğitim, grafikerlik ve tekstil alanında eleman yetiştirebilmek için Almanya’dan yardım alınmıştır.

1. BYKP’de turizmin geliştirilmesi için alınacak tedbirler de yer almaktadır. Turizmle ilgili yapılacak yatırımlar arasında tatil köyleri ve kamplarının kurulması, millî parkların yapılması, uluslararası alanda ulaştırma araçlarının geliştirilmesi ve bazı deneme projelerinin geliştirilmesi bulunmaktadır. Turizmin önemi konusunda toplumsal bilinçlenmeye yönelik reklam ve propagandaya önem verilen Planda, turizmin geliştirilmesi için turizm personeli eğitimine öncelik verme hususu da bulunmaktadır (Kalkınma Planı, 1963: 428). Nitekim Turizm ve Tanıtma Bakanlığı otelcilik hizmetleri ile ilgili olarak, Ankara Otelcilik Okulu’nda otelcilik hizmetleri ve ticari otelcilik alanlarında görevlendirilmek üzere Türkiye Cumhuriyeti emrinde iki yıl süreyle kalacak öğretim üyesini Federal Almanya’dan talep etmiştir. Bu talep doğrultusunda Federal Almanya’nın göndereceği öğretim üyesinin beraberinde mesleki teçhizat ve kitapları getirmesi de kararlaştırılmıştır. Türkiye ise, anlaşma kapsamında öğretim üyesine her türlü desteği ve dokümantasyonu sağlayacağını garantisini vermiştir (BCA, 030.18.01.02.245.7.12.00109, 1967). Dışişleri Bakanlığı’na iletilen teklif daha sonra Bakanlar Kurulu’nda görüşülerek karara bağlanmıştır (BCA, 030.18.01.02.245.7.12.00108, 1970; BCA, 030.18.01.02.245.7.12.00117, 1970). İlgili anlaşma vasıtasıyla turizm personelinin yetiştirilmesi amacıyla öğretim üyesi Almanya’dan getirilmiştir.

Kalkınma planında telefon şebekelerinin ve radyo istasyonlarının geliştirilmesi gerekliliğinden de önemle bahsedilmiştir (Kalkınma Planı, 1963: 384). Radyonun, eğitim ve ulusal bütünlüğün korunması açısından önemi üzerinde durulurken, Türk radyo yayınlarının yurtdışında dinlenebilmesi için, 100 kw gücünde 4 veya 5 yeni verici istasyon kurulması plana eklenmiştir (Kalkınma Planı, 1963: 403). Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’nın enformatik alandaki talepleri doğrultusunda, Türkiye’deki haber tesislerinin geliştirilmesine ilişkin 8 Temmuz 1966 tarihinde Almanya ile bir anlaşma imzalanmıştır (BCA, 030.18.01.02.245.7.12.00276, 1966). 7 Eylül 1966 tarihinde Bakanlar Kurulu’nda karara bağlanan anlaşma (BCA, 030.18.01.02.245.7.12.00275, 1966) şu yardımları içermektedir: Federal Almanya Hükümeti masrafları kendisine ait olmak üzere 5 kilovatlık kısa dalga verici cihazı, biri çevre anteni, diğeri yöneltilmiş anten olmak üzere iki anten sistemi, bir yedek elektrojen grubu kurulmasını sağlayacaktır. Ayrıca Federal Almanya Hükümeti Türk teknisyenlerinin yetiştirilmesinde iki sene süreyle gerekli malzemeleri gönderecek ve bu malzemeler Alman telekomünikasyon teknisyeninin emrinde olacak, Türkiye masrafları kendisine ait olmak üzere verici cihazın tesisi için gerekli binayı temin edecektir. Türkiye Hükümeti antenlerin kurulması için Türk usta ve personelin sağlanmasına itina gösterecek, Türkiye Cumhuriyeti bütün masrafları özellikle de Federal Almanya tarafından yüklenilmemiş bulunan cari

işletme ve bakım masraflarını üstlenecektir. İlgili anlaşmanın öngördüğü anlaşmanın garantilerini vermek Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın görevi olacaktır (BCA, 030.18.01.02.245.7.12.00275, 1966). Burada kalkınma planında da işaret edildiği üzere teknolojik altyapının güçlendirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

1. BYKP'de televizyon yayıncılığı meselesindeki gelişmelerin, teknoloji ve maliyetlerdeki değişimlere göre Türkiye ekonomisini zorlamayacak şekilde ele alınmasına yönelik muğlak bir ifade bulunmaktadır (Kalkınma Planı, 1963: 384). Bu noktadan hareketle, enformasyonda önceliğin radyo altyapısını güçlendirmeye verildiği sonucunu çıkartmamız mümkündür. Televizyon konusu ancak 8 Temmuz 1966 tarihli anlaşmaya ilaveten enformasyon hizmetlerinin takviyesi için bazı yardımlar için ek maddelerin eklenmesiyle ele alınabilmiştir. Bu ek maddeler: Masrafları Türkiye'ye ait olmak üzere dinleme servisleri için yirmi adet kayıt cihazı ile ölçü aletleri ve anten tesisatı, televizyon tesisi için 600 W gücünde televizyon vericisi, bir haber redaktörü, bir enformasyon teknisyeni ile Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu teknisyenlerinin yetiştirilmesinde görevlendirilmek üzere mühendis sağlanacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ise haber alma cihazları ile gerekli teleskriptörler için yer temin edecektir. Türk uyruklu usta ve yardımcı personel montaj sırasında istifadeye hazır bulundurulacaktır. Ayrıca, Federal Almanya Hükümeti, masrafları Türkiye'ye ait olmak üzere, on iki redaktör, teknisyen ve gazetecinin bir yıl süreyle Almanya'da eğitim görmesini sağlayacaktır (BCA, 030.18.01.02.245.7.12.00323, 1967). Her ne kadar 1. BYKP'de de televizyonla ilgili ayrıntılara yer verilmemiş olsa da anlaşmayla, Türkiye'nin ekonomisini zorlamayacak şekilde teknik yardımın alındığını söylemek mümkündür. Ayrıca enformasyon alanında, politika transferi içerisinde aktarılan konular içerisinde deneyimi ve farklı transfer dereceleri içindeyse radyo altyapısına daha fazla önem verilmesini görmekteyiz.

Sonuç

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda 'İdarede Yeniden Düzenleme' başlığı altında idari reform konusuna büyük önem verildiği görülmektedir. İdari reformlarda dış teknik yardımlardan da yararlanılırken, uluslararası kuruluşlar yanı sıra ABD ve Federal Almanya ile ikili anlaşmalar yapıldığı görülmektedir. İdari reform kapsamında, iktisadi devlet teşekküllerinin reorganizasyonu konusunda Federal Almanya'dan danışmanlık desteği verecek uzmanlar çağrılırken, merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin yeniden düzenlenmesi için DPT ve TODAİE görev almıştır. Bu çalışmada, 15 Eylül 1964 tarihli Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde Federal Almanya'dan 1964 yılının sonundan 1970 yılının sonuna kadar alınan teknik yardımlar incelenmiştir.

1. BYKP ve Teknik İşbirliği Anlaşması incelendiğinde, idari reform kapsamında, kurumsal yapıların modernizasyonu, nitelikli eleman ihtiyacının karşılanması, personelin eğitimi gibi konularda Almanya'dan hem uzman hem de

teçhizat yardımı alındığı görülmektedir. İdari reform kapsamında Almanya’dan talep edilen uzman ve eksperlerden iktisadi devlet teşekküllerinin reorganizasyonu, modernleştirilmesi ve ticarileştirilmesi konusunda reform teklifleri hazırlanmasında yararlanıldığı görülmektedir. Bu durumda Maliye Bakanlığı’nın idari yapısında, işletmelerin yönetiminde, kadroların yetiştirilmesinde, üretimin teknik planlamasında ve modernizasyonunda Almanya’nın teknik yardımından yararlanıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca anlaşmaya uygun olarak Almanya’dan alınan teknik yardım içerisinde, trafik yasaları konusunda çeviri yapılması ve trafik eğitiminin yapılması bulunmaktadır. Bu noktada Türkiye, yönetim, reform teklifleri, reorganizasyon konusunda Almanya’nın yasalarından ve deneyimlerinden yararlanarak politika transferi yapmıştır.

Teknik yardımlar kapsamında, yetiştirmek üzere yurtdışına teknik elemanlar gönderilmesi ve getirilecek yabancı uzmanlar eliyle personelin eğitimi konusu da bulunmaktadır. Bu kapsamda, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın tarımın modernleştirilmesi ve kırsal kalkınma konusunda hem uzman hem de teçhizat isteğinde bulunduğu tespit edilmiştir. Böylece, tarımsal gelişme doğrultusunda tarımsal işletmeciliğin rasyonelleştirilmesi ve makineleştirilmesinin yanı sıra, köylülerin gelirlerinin artırılması için çalışmalar yapılmıştır. Sanayi, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlıkları ise, yeni linyit yataklarının araştırılması ve yakıt olarak odun ve tezeğin yerine linyitin geçirilmesi için, Almanya’dan teçhizat ve uzman personel talebinde bulunmuştur.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yer alan konulardan biri de turizmin geliştirilmesidir. Nitekim anlaşma kapsamında, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’nın, otelcilik okullarında görevlendirilmek üzere öğretim üyesi ve eğitim materyali taleplerinde bulunduğu belirlenmiştir. Ek olarak, radyo ve televizyon yayıncılığının geliştirilmesi için personelin eğitime ve teçhizat desteğine başvurulmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı ise, grafik ve metal işçiliği alanında, usta sanatkârlara ileri seviye eğitim kursları düzenlemesi konusunda müşavirlik yapmak için uzman talebinde bulunmuştur.

Yine anlaşma metni incelendiğinde, Türkiye’deki kurumların organizasyon sürecinde ve bakanlıkların idari yapılarında yapılacak modernizasyon sürecine dönük uzman ve ekipman alım talepleri görülmektedir. Teknik yardımların bir diğer özelliği olan güncel bilgiler ve özel sorunlar üzerine eğitim ve seminerler verme kısmını da Türk-Alman Teknik Anlaşması’nda görmek mümkündür.

Anlaşmayı politika transferi açısından değerlendirdiğimizde bürokrasinin ön plana çıktığını görmekteyiz. 1.BYKP’ında da belirtildiği gibi ilgili anlaşmada istenen yardımlar belirlenirken bakanlıkların görüş, öneri ve ihtiyaçları dikkate alınmıştır. Ayrıca teknik eğitim, trafik mevzuatı ve radyo-televizyon alt yapılarında yapılan politika değişikliği ve uygulamalarda, Almanya’dan öykünme yapıldığı şeklinde değerlendirme yapmak mümkündür.

Ek olarak planla kalkınma dönemi öncesinde idari reform çalışmalarında yabancı uzmanların raporları çoğunluğu oluştururken, Türkiye'nin 1960 yıllar itibariyle planlı kalkınmaya geçmesi politika transferi içerisinde değerlendirilebilir. Çünkü politika transferinin bir diğer yönü politika değişikliğidir. Ayrıca yapılan araştırma, alınan bu teknik yardımların kurumlar bazında politika transfer ettiğini göstermektedir. Bu noktada idari reform, politika transferiyle sonuçlanmaktadır.

Bu anlaşmanın incelenmesiyle Türkiye'de kalkınma döneminde hangi alanlarda teknik ve uzmanlaşmış eleman açığını olduğu ortaya konulmuştur. Bunun yanında hangi bakanlıkların politika transferi yaptıkları belirlenmiştir. Planlı kalkınma döneminde yapılan diğer anlaşmaların incelenmesi ve literatüre kazandırılmasıyla bu anlaşmanın yapılan diğer anlaşmalarla benzerliği ve farklılıkları incelemeye değer bir çalışma konusu olacaktır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Kararlar Daire Başkanlığı, 30-18-1-2 128-36-13, 6 Mayıs 1952.

BCA, T.C. Dışişleri Bakanlığı, 030. 18/01. 0225. 033. 00319, 4 Ocak 1964.

BCA, T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi, 030. 18.01/ 0225. 033. 00318, 8 Ocak 1964.

BCA, Türkiye Cumhuriyet Dışişleri Bakanlığı, 030. 18.01/ 0225. 033. 00293, 3 Ekim 1964.

BCA, T. C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi, 030. 18.01/ 0225. 033. 00292, 3 Kasım 1964.

BCA, Federal Almanya Büyükelçiliği Ankara, 030. 18.01/ 0225.033. 00303.15, Eylül 1964.

BCA, Türkiye Cumhuriyeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Teknik İş Birliği Anlaşması 30.18.01/02.250.9, 15 Eylül 1964.

BCA, Federal Almanya Büyükelçiliği Ankara, 030. 18.01/ 0225. 033. 00304, 15 Eylül 1964.

BCA, Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 30.18.1.2.245.7.12.00054, 5 Mayıs 1970.

BCA, T. C. Dışişleri Bakanlığı, 0.30.18.01.02.131.77. 00290, 21 Aralık 1964.

BCA, Almanya Büyükelçiliği Dr. Gebhardt von Walther'in Mektubu, 0.30.18.01.02.131.77.00286, 20Temmuz 1965.

BCA, Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 0.30.18.01.02.131.77. 00281, 17 Aralık 1965.

BCA, Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 030.18.01.02.245.7.12.00271, 2 Şubat 1967.

- BCA, Dış İşleri Bakanlığı, 030.18.01.02.24.5.7.12.00271, 2 Şubat 1967.
- BCA, Dış İşleri Bakanlığı, 030.18.01.02.24.9.28.7.00198, 29 Aralık 1969.
- BCA, Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 030.18.01.02.24.9.28.7.00197, 16 Ocak 1970.
- BCA, Almanya Büyükelçiliği’nin Mektubu, 0.30.18.01.02.190.68.13.1, 6 Ağustos 1965: 8.
- BCA, Gökhöyük Ziraat Okulunda Teknik Sınıf oluşturulması ile ilgili Anlaşma Metni, 030.18.01.02.245.7.12.00258, 22 Haziran 1967.
- BCA, Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 030.18.01.02.245.7.12.00258, 27 Eylül 1968.
- BCA, Dış İşleri Bakanlığı, 0.30.18.01.02.190.68.13.1, 17 Temmuz 1965: 13-14.
- BCA, Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 0.30.18.01.02.190.68.13.1, 3 Ağustos 1965: 12.
- BCA, Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 0.30.18.01.02.190.68.13.1, 19 Kasım 1965: 15.
- BCA, Almanya Büyükelçiliği’nin Mektubu, 0.30.18.01.02.190.68.13.1, 6 Ağustos 1965: 8.
- BCA, Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 0.30.18.01.02.190.68.13.1, 3 Ağustos 1965, s. 9.
- BCA, Almanya Büyükelçiliği’nin Mektubu, 0.30.18.01.02.190.68.13.1, 6 Ağustos 1965: 8.
- BCA, Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 30.18.1.2.245.7.12. 00071, 2 Ağustos 1970.
- BCA, Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 30.18.1.2.245.7.12. 00052, 8 Temmuz 1970.
- BCA, Dış İşleri Bakanlığı, 030.18.01.02.245.7.12.00276, 27 Ağustos 1966.
- BCA, Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 030.18.01.02.245.7.12.00275, 7 Eylül 1966.
- BCA, Türk haber tesislerine ait tesislerin geliştirilmesine yönelik anlaşma metni, 030.18.01.02.245.7.12.00275, 8 Temmuz 1966.
- BCA, Türk haber tesislerine ait tesislerin geliştirilmesine yönelik ek anlaşma metni, 030.18.01.02.245.7.12.00323, 28 Nisan 1967.
- BCA, Dış İşleri Bakanlığı, 030.18.01.02.245.7.12.00109, 27 Ocak 1967.
- BCA, Dış İşleri Bakanlığı, 030.18.01.02.245.7.12.00108., 27 Nisan 1970.
- BCA, Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 030.18.01.02.245.7.12.00117, 9 Eylül 1970.
- BCA, Dış İşleri Bakanlığı, 030.18.01.02.245.7.12.00268., 3 Şubat 1967.
- BCA, Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 030.18.01.02.245.7.12.00269, 14 Şubat 1967.
- BCA, Dış İşleri Bakanlığı, 030.18.01.02.245.7.12.00188., 6 Kasım 1969.
- BCA, Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 030.18.01.02.245.7.12.00187, 17 Ocak 1970.

BCA, Dışişleri Bakanlığı, 030.18.01.02.245.7.12.00231-00237, 12 Temmuz 1968.

BCA, Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 030.18.01.02.245.7.12.00230, 3 Mart 1968.

BCA, Dışişleri Bakanlığı, 30.18.01/02.250.9, 25 Mart 1968.

BCA, Türkiye Cumhuriyeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Türk Trafik Polislerinin Eğitimi Anlaşması, 30.18.01/02.250.9, 5 Mart 1970.

BCA, Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 030.18.01.02.245.7.12.00220, 9 Mayıs 1968.

Tutanaklar

TBMM T.D., D.7, T.2, Cilt: 15, (23.2.1945).

Cumhuriyet Senatosu 93 nolu Komison Raporu, 4 Ekim 1962.

Gazeteler

Resmî Gazete, 3 Aralık 1962.

Resmî Gazete, 12 Şubat 1964a.

Resmî Gazete, 14 Kasım 1964.

Resmî Gazete, 8 Mart 1966.

Resmî Gazete, 29 Aralık 1965.

Resmî Gazete, 26 Ağustos 1970.

Telif ve Resmi Kaynaklar

Akandere, O. (1988). *Millî Şef Dönemi*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Akdoğan, A. A. (2004). “Uygulama Açısından Türkiye’de Kamu Yönetimi Reformu”, *Amme İdaresi Dergisi*, 37 (4), 11-30.

Aktan, R. (1954). “İktisaden Az Gelişmiş Memleketlerin Başlıca Ekonomik Meseleleri ve Kalkınma İmkanları”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, 9(2), 58-93.

Armaoğlu, F. (1995) 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara: Alkım Yayınları.

Arslan, C. B. ve A. Ömercioğlu (2020). “Onuncu Kalkınma Planında Vergi Politikaları: Hedefler ve Gerçekleşmeler Üzerine Bir Değerlendirme”. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler*, 3(3), 175-190.

Ataay, F. (2015). “Neoliberal Reformlar, Devletin Yeniden Yapılandırılması ve Kamu Hizmetlerinde Dönüşüm”, *Akdeniz İ.B.F.F. Dergisi*, (30), 20-39.

Ataay, F., Acar, E. (2008), “Devletin Yeniden Yapılandırılması ve Yerelleşme”, *İktisat*, (500), 1-15.

- Aykaç, B., H. Yayman, M. A. Özer (2003), “Türkiye’de İdari Reform Hareketlerinin Eleştirel Bir Tahlili”, *G.Ü. İİBF*, 5 (2), 153-179.
- Caldwell, L. K. (1953). “Technical Assistance and Administrative Reform in Colombia”. *American Political Science Review*, 47(02), 494–510.
- Çakır, M. (2013). “Reform ve İdari Reform Kavramları Üzerine Bir İnceleme”. *Tarih Okulu*, XVI, 627-640.
- Çalık, R. (2002). *Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)*, Ankara: Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları.
- Çankaya, S. (2019). Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi ve Politika Transferinde Psiko-Sosyal Boyutun Önemi. *Türk İdare Dergisi*, 91 (489), 129-151.
- Çelikkaya, S., İ. Dağlı ve H. Yaman (2019). “Planlı Dönem Sonrası Türkiye’de Bilim ve Teknoloji Politikaları: Kalkınma Planları Özelinde Kavramsal Bir Bakış”. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika*, 15 (2), 245-260.
- Dolowitz, D. P., & Marsh, D. (2000). “*Learning from Abroad: The Role of Policy Transfer in Contemporary Policy-Making*”. *Governance*, 13(1), 5–23.
- Ekinci, N. (2002). *İnönü Dönemi ve II. Dünya Savaşı Yılları*, Genel Türk Tarihi, Yeni Türkiye Yayınları Ankara: Cilt: 9, 2002, s. 646.
- Erdoğan, H. (2020). “Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Ekseninde Türkiye Cumhuriyeti’nin Kalkınma Politikası ve Tarımsal Üretim”. *Journal of Univesal History Studies*, 3, 252-268.
- Esen, E. (2019). “Türk -Alman İşbirliğinde Deneyimler ve Sonuçlar”. *Akdeniz İktisadi İdari Bilimler Fakültesi*, (24), 65-66.
- Evans, M., & Davies, J. (1999). *Understanding Policy Transfer: A Multi-Level, Multi-Disciplinary Perspective*. *Public Administration*, 77(2), 361–385.
- Göçoğlu, V., İ. D. Kurt, M. K. Öktem (2019), “İdari Reformun Yüz Yılı: Türk Kamu Yönetimi Reformlarının Karar Verme Yaklaşımları Çerçevesinde Değerlendirilmesi”. *Ombudsman Akademik*, 5(10), 39-83.
- Güler, A. G. (1996). *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi*, Ankara: TODAİE Yayını.
- Günalp, H. (1987). *Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri*, Ankara: Yurt Yayınevi.
- Işıkçı, M. Y. (2017). “Türkiye’de İdari Reform Çalışmalarının Tarihsel Perspektif Açısından Değerlendirilmesi”. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler*, 5 (1), 167-191.
- James, O., & Lodge, M. (2003). “*The Limitations of “Policy Transfer” and “Lesson Drawing” for Public Policy Research*”. *Political Studies Review*, 1(2), 179–193.
- Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967*. (1963). Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası.

- Koçak, Cemil. (1991). *Türk- Alman İlişkileri (1923-1939)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Küçük, Y. (1985). *Planlama Kalkınma ve Türkiye*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Mortan, K.ve C. Çakmaklı (1987). *Geçmişten Geleceğe Kalkınma Arayışları*, İstanbul: Altın Kitapları.
- O'Neill, K., J. Balsiger ve S. D. VanDeveer (2004). "Actors, Norms and Impact: Recent International Cooperation Theory And The Influence Of The Agent-Structure Debate", *Annual Review of Political Science*, 7(1), 149-175.
- On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Teknik İşbirliği Ve Kalkınma Yardımları Çalışma Grubu Raporu* (2018), Ankara.
- Owen, D. (1950). "The United Nations Program of Technical Assistance". *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 270(1), 109-117.
- Tok, H. (2021). "1950'den 1960'a SBF ve Türkiye". *Türkiye'nin Modernleşme Süreci ve Mekteb-i Mülkiye*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Önsoy, Y. (2004). *Türkiye'deki Almanya 1914-1918*, Ankara: Atlas Yayınları.
- Övgün, B. (2015). "İdari Reform ve Politika Transferi". *Mülkiye Dergisi*, 39 (1), 301-306.
- Rosenstein-Rodan, P. N. (1961). "International Aid for Underdeveloped Countries". *The Review of Economics and Statistics*, 43(2), 107-138.
- Sadioğlu, U. ve U. Ömürgönülşen (2011). "Yerel Yönetim Personel Sistemlerinde Reform Çalışmaları: Alman ve Türk Deneyimlerinden Yansıyan Eğilimler ve Türkiye İçin Çıkarılabilecek Bazı Dersler". *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1), 129-171.
- Semiz, Y. ve G. Toplu (2021). "Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla Yabancı Uzmanlara Hazırlatılan Örnek İnceleme". *Akademik Tarih ve Araştırmalar*, 4, 114-161.
- Sevinç, İ. ve S. Kahraman (2020). "Türk Kamu Yönetimi Açısından Kalkınma Planlarındaki Yönetimsel Reform Hedeflerinin incelenmesi". *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar*, 6(2), 90-112.
- Sezen, S. (1999). *Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama*, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını.
- Sobacı, M. Z. (2009). *Politika Transferleri Bağlamında Ulusal ve Global Düzeydeki İdari Reformların Analizi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Kamu Yönetimi ABD Doktora Tezi.
- Stone, D., Osmany, O ve Pal, L. A. (2020). Transnational Policy Transfer: The Circulation of Ideas, Power and Development Models. *Policy and Society*, 39 (1), 1-18.
- Tutum, C. (1994). *Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma*, İstanbul: TESAV Yayını.

Türk, İ. (1967). “Birinci ve İkinci Beş Yıllık Planın Finansmanları”. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 22 (4), 7-25.

Ünal, T. (1998). *Türk Siyasi Tarihi*, İstanbul: Kamer yayınları.

Wallach, J. L. (1985), *Bir Askeri Yardımın Anatomisi, Türkiye’de Prusya-Alman Askeri Heyetleri 1835- 1999*. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

Yaldız, F. E. Fırat (2020). “Türk Dışişleri Bürokrasisinde Değişen Normlar: Kariyerdışı Büyükelçi Atamalarının Yasal Arka Planı”. *Amme İdaresi Dergisi*, 55(2), 89-118.

Yay, E. (2016). Bir Kamu Politikası Olarak Politika Transferi ve Türkiye Örneği. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları*, 8 (2), 48-63.

Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı Yapı ve Etkinlikler Raporu (11 Kasım 2008). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Yılmazöz, M. (2009). “Türkiye’de Kamu Personel Yönetimi Sorunu”. *Maliye*, 157, 293-302.

Elektronik

<https://unece.org/regular-programme-technical-cooperation>, erişim tarihi 22 Temmuz 2023).

<https://www.tbmm.gov.tr>.

csgb.gov.tr, 2023.

Hukukbook.com. “1961 Türkiye- Almanya İşgücü Anlaşması 1961”

Unece.org, 2023.

Ekler

